

LIBER VI.

In quo proposita quæstione, quomodo dictus sit Christus ore Apostolico, Dei virtus et Dei sapientia, disputatur utrum Pater non sit ipse sapientia, sed tantum sapientiæ Pater, an sapientia sapientiam genuerit: et dilata paulisper solutione, probatur unitas et æqualitas Patris et Filii ac Spiritus sancti: et non Deum triplicem, sed Trinitatem credi oportere. Illud postremo loco explicatur Hilarii dictum: Æternitas in Patre, species in Imagine, usus in Munere.

I. EQUALITATEM Patris et Filii et Spiritus sancti putant nonnulli ex hoc impediri quo minus intelligatur, quia scriptum est: « Christum Dei virtutem et Dei sapientiam¹: » ut ideo non videatur æqualitas, quia non est Pater ipse virtus et sapientia, sed genitor virtutis et sapientiæ. Et revera non mediocri intentione quæri solet, quomodo dicatur Deus virtutis et sapientiæ Pater. Ait enim Apostolus « Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. » Et hinc nonnulli nostri adversum Arianos hoc modo ratiocinati sunt, eos duntaxat qui prius se adversum catholicam fidem extulerunt. Nam ipse Arius dixisse fertur: Si filius est, natus est; si natus est, erat tempus quando non erat filius: non intelligens etiam natum esse Deo sempiternum esse, ut sit coæternus Patri Filius, sicut splendor qui gignitur ab igne atque diffunditur, coævus est illi, et esset coæternus, si esset ignis æternus. Unde quidam posteriores Ariani abjecerunt istam senten-

¹ 1 Cor. I, 24.

tiam, fassique sunt, non ex tempore cœpisse Filium Dei. Sed inter disputationes quas habebant nostri adversum eos, qui dicebant: Erat tempus quando non erat Filius, hanc etiam nonnulli ratiocinationem inserebant: Si Dei Filius virtus et sapientia Dei est, nec unquam Deus sine virtute et sapientia fuit, coæternus est Deo Patri Filius: dicit autem Apostolus « Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, » et Deum aliquando non habuisse virtutem aut sapientiam, dementis est dicere: Non igitur erat tempus quando non erat Filius.

II. Quæ ratiocinatio ad id cogit, ut dicamus Deum Patrem non esse sapientem, nisi habendo sapientiam quam genuit, non existendo per se Pater ipsa sapientia. Deinde si ita est, Filius quoque ipse sicut dicitur Deus de Deo, lumen de lumine, videndum est utrum possit sapientia de sapientia dici, si non est Deus Pater ipsa sapientia, sed tantum genitor sapientiæ. Quod si tenemus, cur non et magnitudinis suæ, et bonitatis, et æternitatis, et omnipotentiae suæ genitor sit, ut non ipse sit sua magnitudo, et sua bonitas, et sua æternitas, et sua omnipotentia, sed ea magnitudine magnus sit quam genuit, et ea bonitate bonus, et ea æternitate æternus, et ea omnipotentia omnipotens quæ de illo nata est, sicut non ipse sua sapientia est, sed ea sapientia sapiens est quæ de illo nata est. Nam illud non est formidandum, ne cogamur multos filios Dei dicere, præter adoptionem creaturæ, coæternos Patri, si magnitudinis suæ genitor est, et bonitatis, et æternitatis, et omnipotentiae. Huic enim calumniæ facile respondetur, sic non effici, quia multa nominata sunt, ut ille multorum filiorum coæternorum sit pater; quemadmodum non efficitur, ut duorum sit, cum dicitur Christus Dei virtus et Dei sapientia. Eadem quippe virtus quæ sapientia, et eadem sapientia quæ vir-

tus est¹ : ita igitur etiam de cæteris, ut eadem sit magnitudo quæ virtus, et si qua alia, quæ vel supra commemorata sunt, vel commemorari adhuc possunt.

III. Sed si non dicitur in se ipso nisi quod ad Filium dicitur, id est, pater, vel genitor, vel principium ejus : si etiam gignens ei quod de se gignit, consequenter principium est ; quidquid autem aliud dicitur, cum Filio dicitur vel potius in Filio, sive magnus ea magnitudine quam genuit, sive justus ea justitia quam genuit, sive bonus ea bonitate quam genuit, sive potens ea potentia vel virtute quam genuit, sive sapiens ea sapientia quam genuit : magnitudo autem ipsa non dicitur Pater, sed magnitudinis generator : Filius vero sicut in se ipso dicitur Filius, quod non cum Patre dicitur, sed ad Patrem, non sic et in se ipso magnus, sed cum Patre cujus ipse magnitudo est : sic et sapiens cum Patre dicitur, cujus ipse sapientia est ; sicut ille sapiens cum Filio, quia ea sapientia sapiens est quam genuit : quidquid ergo ad se dicuntur, non dicitur alter sine altero, id est, quidquid dicuntur quod substantiam eorum ostendat, ambo simul dicuntur. Si hæc ita sunt, jam ergo nec Deus est Pater sine Filio, nec Filius Deus sine Patre, sed ambo simul Deus. Et quod dictum est : « In principio erat Verbum² ; » in Patre erat Verbum, intelligitur : aut si « In principio » sic dictum est, ac si diceretur, ante omnia ; quod sequitur, « Et Verbum erat apud Deum, » Verbum quidem solus Filius accipitur, non simul Pater et Filius, tanquam ambo unum Verbum : (Sic enim verbum quomodo imago, non autem Pater et Filius simul ambo imago, sed Filius solus imago Patris, quemadmodum et Filius ; non enim ambo simul Filius.) Quod vero adjungitur, « Et Verbum erat apud Deum, » mul-

¹ 1. Cor. 1, 24. — ² Joan. 1, 1.

tum est ut sic intelligatur, Verbum, quod solus est Filius, erat apud Deum, quod non solus est Pater, sed Pater et Filius simul Deus. Sed quid mirum, si in duabus quibusdam rebus longe inter se diversis potest hoc dici ? Quid enim tam diversum, quam animus et corpus ? Potest tamen dici : Animus erat apud hominem, id est, in homine : cum animus non sit corpus, homo autem animus simul et corpus sit. Ut etiam quod consequenter scriptum est, « Et Deus erat Verbum, » sic intelligatur : Verbum quod non est Pater, Deus erat simul cum Patre. Ita-ne ergo dicimus, ut Pater sit generator magnitudinis, hoc est generator virtutis, vel generator sapientiæ suæ : Filius autem magnitudo, virtus, et sapientia : Deus vero magnus, omnipotens, sapiens ambo simul ? Quomodo ergo Deus de Deo, lumen de lumine ? Non enim simul ambo Deus de Deo, sed solus Filius de Deo, scilicet Patre : nec ambo simul lumen de lumine, sed solus Filius de lumine Patre. Nisi forte ad insinuandum et brevissime inculcandum quod coæternus est Patri Filius, ita dictum est, Deus de Deo et lumen de lumine, et si quid hoc modo dicitur, ac si diceretur : Hoc quod non est Filius sine Patre, de hoc quod non est Pater sine Filio, id est, hoc lumen quod lumen non est sine Patre, de hoc lumine Patre quod lumen non est sine Filio : ut cum dicitur, Deus quod non est Filius sine Patre, et de Deo quod non est Pater sine Filio, perfecte intelligatur quod non præcessit genitor illud quod genuit. Quod si ita est, hoc solum de eis dici non potest, illud de illo, quod simul ambo non sunt. Sicut Verbum de verbo dici non potest, quia non simul ambo verbum, sed solus Filius : nec imago de imagine, quia non simul ambo imago : nec Filius de Filio, quia non simul ambo Filius, secundum

quod dicitur : « Ego et Pater unum sumus¹. Unum sumus » enim dictum est : Quod ille, hoc et ego secundum essentiam, non secundum relativum.

IV. Et nescio utrum in Scripturis dictum : « Unum sunt, » quorum est diversa natura. Si autem aliqua plura ejusdem naturæ sint, et diversa sentiant, non sunt unum in quantum diversa sentiunt. Nam si jam unum essent ex eo quod homines erant, non diceret : « Ut sint » unum, sicut nos unum², » cum suos Discipulos Patri commendaret. At vero Paulus et Apollo, quia et ambo homines, et idem sentiebant : « Qui plantat, inquit, et qui » rigat unum sunt³ ». Cum ergo sic dicitur unum, ut non addatur quid unum, et plura unum dicantur, eadem natura atque essentia, non dissidens nec dissentiens significatur. Cum vero additur quid unum, potest aliquid significari ex pluribus unum factum, quamvis diversis natura. Sicut anima et corpus non sunt utique unum ; quid enim tam diversum ? nisi addatur aut subintelligatur quid unum, id est, unus homo, aut unum animal. Inde Apostolus : « Qui adhæret meretrici, inquit, unum corpus » est⁴ : » non dixit, unum sunt, aut unum est ; sed addidit, « Corpus, » tanquam ex duobus diversis masculino et foeminino unum corpus adjunctione compositum. Et, « Qui adhæret Domino, inquit, unus spiritus est⁵ : » non dixit, Qui adhæret Domino, unus est, aut unum sunt, sed addidit, « Spiritus. » Diversi sunt enim natura, spiritus hominis, et spiritus Dei ; sed inhærendo fit unus spiritus ex diversis duobus, ita ut sine humano spiritu beatus sit Dei spiritus atque perfectus, beatus autem hominis spiritus non nisi cum Deo. Nec frustra, ut existimo, cum tanta in Evangelio secundum Joannem et toties diceret

¹ Joan. x, 30. — ² Id. xvii, 22. — ³ 1 Cor. iii, 8. — ⁴ Id. vi, 16. — ⁵ Ibid. 17.

Dominus de ipsa unitate, vel sua cum Patre, vel nostra invicem nobiscum ; nusquam dixit, Ut nos et ipsum unum : sed, « Ut unum sint, sicut et nos unum sumus¹. » Pater ergo et Filius unum sunt, utique secundum unitatem substantiæ, et unus Deus est, et unus magnus, et unus sapiens, sicut tractatum est.

V. Unde ergo major Pater ? Si enim major, magnitudine major : cum autem magnitudo Filius ejus sit, nec ille utique major est eo qui se genuit, nec ille major est ea magnitudine qua magnus est : ergo æqualis. Nam unde æqualis, si non eo quo est, cui non est aliud esse, et aliud magnum esse ? Aut si æternitate Pater major est, non est æqualis Filius quacumque re. Unde enim æqualis ? Si magnitudine dixeris, non est par magnitudo, quæ minus æterna est, atque ita cætera. An forte in virtute æqualis est, in sapientia vero non est æqualis ? Sed quomodo est æqualis virtus quæ minus sapit ? An in sapientia æqualis, est in virtute autem non est æqualis ? Sed quomodo æqualis est sapientia, quæ minus potens est. Restat ergo ut si in ulla re æqualis non est, in omnibus non sit æqualis. At Scriptura clamat : « Non rapinam arbitratus est esse æqualis » Deo². » Cogitur ergo quivis adversarius veritatis, qui modo tenetur Apostolica auctoritate, in qualibet vel una re æqualem Deo Filium confiteri. Eligat quam voluerit : hinc ei ostendetur in omnibus esse æqualem, quæ de substantia ejus dicuntur.

VI. Sic enim virtutes quæ sunt in animo humano, quamvis alio atque alio modo singulæ intelligantur, nullo modo tamen separantur ab invicem, ut quicumque fuerint æquales, verbi gratia, in fortitudine, æquales sint et prudentia et temperantia, et justitia. Si enim dixeris æquales esse istos fortitudine, sed illum præstare pruder-

¹ Joan. xvii, 20. — ² Philip. ii, 6.

tia; sequitur ut hujus fortitudo minus prudens sit, ac per hoc nec fortitudine æquales sunt, quando est illius fortitudo prudentior. Atque ita de cæteris virtutibus inuenies, si omnes eadem consideratione percurras. Non enim de viribus corporis agitur, sed de animi fortitudine. Quanto ergo magis in illa incommutabili æternaque substantia incomparabiliter simpliciore quam est animus humanus, hæc ita se habent? Humano quippe animo non hoc est esse quod est fortem esse, aut prudentem, aut justum, aut temperantem: potest enim esse animus, et nullam istarum habere virtutem. Deo autem hoc est esse quod est fortem esse, aut justum esse, aut sapientem esse, et si quid de illa simplici multiplicitate, vel mutiplici simplicitate dixeris, quo substantia ejus significetur. Quamobrem sive ita dicatur Deus de Deo, ut et singulis hoc nomen conveniat, non tamen ut ambo simul duo dii, sed unus Deus sit. Ita enim sibi cohærent, quemadmodum et in distantibus diversisque substantiis fieri Apostolus testis est. Nam et solus Dominus Spiritus est, et solus hominis spiritus utique spiritus est, tamen si hæreat Domino unus spiritus est¹: quanto magis ibi, ubi est omnino inseparabilis atque æterna connexio, ne absurde dici videatur quasi Filius amborum, cum dicitur Filius Dei, si id quod dicitur Deus, non nisi de ambobus dicitur simul: sive quidquid de Deo dicitur quod substantiam ejus indicet, non nisi de ambobus simul, imo de ipsa simul Trinitate dicitur. Sive ergo hoc, sive illud sit, quod diligentius discutiendum est, nunc unde agitur satis est videre, nullo modo Filium æqualem esse Patri, si in aliquo scilicet quod pertineat ad significandam ejus substantiam inæqualis invenitur, sicut jam ostendimus. Apostolus autem dixit æqualem². In omnibus ergo æqua-

¹ 1 Cor. vi, 17. — ² Philip. ii, 6.

lis est Patri Filius, et est unius ejusdemque substantiæ.

VII. Quapropter etiam Spiritus sanctus in eadem unitate substantiæ et æqualitate consistit. Sive enim sit unitas amborum, sive sanctitas, sive charitas, sive ideo unitas quia charitas, et ideo charitas quia sanctitas, manifestum est quod non aliquis duorum est quo uterque conjungitur, quo genitus a gignente diligatur, generatoremque suum diligat, sintque non participatione, sed essentia sua, neque dono superioris alicujus, sed suo proprio servantes unitatem Spiritus in vinculo pacis¹. Quod imitari per gratiam, et ad Deum, et ad nos ipsos jubemur, In quibus duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ². Ita sunt illa tria, Deus unus, solus, magnus, sapiens, sanctus, beatus. Nos autem ex ipso, et per ipsum, et in ipso beati: quia ipsius munere inter nos unum, cum illo autem unus spiritus, quia agglutinatur anima nostra post eum. Et nobis hæere Deo bonum est³, quia perdet omnem qui fornicatur ab eo. Spiritus ergo sanctus commune aliquid est Patris et Filii, quidquid illud est. At ipsa communio, consubstantialis et coæterna: quæ si amicitia convenienter dici potest, dicatur; sed aptius dicitur charitas. Et hæc quoque substantia, quia Deus substantia: « Et Deus charitas⁴, » sicut scriptum est. Sicut autem substantia simul cum Patre et Filio, ita simul magna, et simul bona, et simul sancta, et quidquid aliud ad se dicitur; quoniam non aliud est Deo esse, et aliud magnum esse vel bonum esse, et cætera, sicut supra ostendimus. Si enim minus magna est ibi charitas quam sapientia, minus quam est diligatur sapientia: æqualis est igitur, ut quanta est sapientia tantum diligatur: est autem sapientia æqualis Patri, sicut supra disputavimus: æqualis est igitur etiam

¹ Ephes. iv, 3. — ² Matth. xxii, 40. — ³ Psal. lxxii, 28. — ⁴ 1 Joan. iv, 16.

Spiritus sanctus; et si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem quæ in illa substantia est. Et ideo non amplius quam tria sunt, unus diligens eum qui de illo est, et unus diligens eum de quo est, et ipsa dilectio. Quæ si nihil est, quomodo « Deus dilectio est ¹? » Si non est substantia, quomodo Deus substantia est?

VIII Si autem quæritur quomodo simplex et multiplex sit illa substantia: animadvertenda est primo creatura quare sit multiplex, nullo autem modo vere simplex. Et prius corpus universum utique partibus constat; ita ut sit ibi alia pars major, alia minor, et majus sit universum quam pars quælibet aut quantalibet. Nam et cælum et terra partes sunt universæ mundanæ molis: et sola terra, et solum cælum innumerabilibus partibus constat, et in tertia sui parte minor est quam in cætera, et in dimidia minor quam in tota; et totum mundi corpus quod duabus plerumque partibus appellari solet, id est, cælum et terra, utique majus est quam solum cælum aut sola terra. Et in unoquoque corpore aliud est magnitudo, aliud color, aliud figura. Potest enim et diminuta magnitudine manere idem color et eadem figura, et colore mutato manere eadem figura et eadem magnitudo, et figura eadem non manente tam magnum esse et eo modo coloratum: et quæcumque alia simul dicuntur de corpore possunt et simul et plura sine cæteris commutari. Ac per hoc multiplex esse convincitur natura corporis, simplex autem nullo modo. Creatura quoque spiritalis sicut est anima, est quidem in corporis comparatione simplicior: sine comparatione autem corporis multiplex est, etiam ipsa non simplex. Nam ideo simplicior est corpore, quia non mole diffunditur per spatium loci, sed in unoquoque corpore, et in toto tota est, et in qualibet ejus parte tota

¹ 1 Joan. iv, 16.

est; et ideo cum fit aliquid in quavis exigua particula corporis quod sentiat anima, quamvis non fiat in toto corpore, illa tamen tota sentit, quia totam non latet: sed tamen etiam in anima cum aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud tristitia, possintque et alia sine aliis et alia magis, alia minus, innumerabilia et innumerabiliter in animæ natura inveniri; manifestum est non simplicem, sed multiplicem esse naturam: nihil enim simplex mutabile est, omnis autem creatura mutabilis. Deus vero multipliciter quidem dicitur magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, et quidquid aliud non indigne dici videtur: sed eadem magnitudo ejus est, quæ sapientia; non enim mole magnus est, sed virtute: et eadem bonitas quæ sapientia et magnitudo, et eadem veritas quæ illa omnia: et non est ibi aliud beatum esse, et aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino ipsum esse.

IX. Nec quoniam Trinitas est, ideo triplex putandus est: alioquin minor erit Pater solus, aut Filius solus, quam simul Pater et Filius. Quanquam non inveniatur quomodo dici possit, aut Pater solus, aut Filius solus; cum semper atque inseparabiliter et ille cum Filio sit, et ille cum Patre; non ut ambo sint Pater, aut ambo Filius; sed quia semper in invicem, neuter solus. Quia vero dicimus et Deum solum ipsam Trinitatem, quamvis semper sit cum spiritibus et animabus sanctis; sed solum dicimus quod Deus est, quia non et illi cum illo Deus sunt: ita solum Patrem dicimus Patrem, non quia separatur a Filio, sed quia non simul ambo Pater sunt. Cum itaque tantus est solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus, quantus est simul Pater et Filius et Spiritus sanctus, nullo modo triplex dicendus est. Corpora quippe

adjunctione suâ crescunt. Quamvis enim qui adhæret uxori suæ, unum corpus sit : majus tamen corpus fit, quam si solius viri esset, aut solius uxoris. In rebus autem spiritalibus, cum minor majori adhærescit, sicut creatura Creatori, illa fit major quam erat, non ille. In iis enim quæ non mole magna sunt, hoc est majus esse quod est melius esse. Melior autem fit spiritus alicujus creaturæ, cum adhæret Creatori, quam si non adhæreat; et ideo etiam major quia melior. « Qui ergo adhæret Domino, unus spiritus est¹ : » sed tamen Dominus non ideo fit major, quamvis fiat ille qui adhæret Domino. In ipso igitur Deo cum adhæret æquali Patri Filius æqualis, aut Spiritus sanctus Patri et Filio æqualis, non fit major Deus quam singuli eorum; quia non est quo crescat illa perfectio. Perfectus autem sive Pater, sive Filius, sive Spiritus sanctus, et perfectus Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus : et ideo Trinitas potius quam triplex.

X. Et quoniam ostendimus quomodo possit dici solus Pater, quia non nisi ipse ibi Pater consideranda est illa sententia qua dicitur, Deum verum solum non esse Patrem solum, sed Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Si quis enim interroget, Pater solus utrum sit Deus : quomodo respondebitur non esse, nisi forte ita dicamus, esse quidem Patrem Deum, sed non eum esse solum Deum; esse autem solum Deum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum? Sed quid agimus de illo testimonio Domini? Patri enim dicebat, et Patrem nominaverat ad quem loquebatur, cum ait : « Hæc » est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum » Deum. » Quod quidem Ariani sic solent accipere, quasi non sit Filius verus Deus. Quibus exclusis videndum est an intelligere cogamur, cum dictum est Patri : « Ut cognoscant te unum verum Deum², » tanquam hoc insinuare

¹ 1 Cor. vi, 17. — ² Joan. xvii, 3.

voluerit, quia et solus Pater Deus verus est, ne non intelligeremus Deum, nisi ipsa tria simul, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Num ergo ex Domini testimonio, et Patrem unum verum Deum dicimus, et Filium unum verum Deum, et Spiritum sanctum unum verum Deum, et simul Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est, simul ipsam Trinitatem, non tres veros Deos, sed unum verum Deum? An quoniam addidit : « Et quem » misisti Jesum Christum; » subaudiendum est, unum verum Deum, et ordo verborum est : « Ut te et quem » misisti Jesum Christum, cognoscant unum verum » Deum? » Cur ergo tacuit de Spiritu sancto? An quoniam consequens est, ut ubicumque nominatur unum tanta pace uni adhærens, ut per hanc utrumque unum sit, jam ex hoc intelligatur etiam ipsa pax, quamvis non commemoretur? Nam et illo loco Apostolus videtur quasi prætermittere Spiritum sanctum, et tamen etiam ibi intelligitur, ubi ait : « Omnia sunt vestra, vos autem » Christi, Christus autem Dei. » Et iterum : « Caput » mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi » Deus³. » Sed rursus si Deus non nisi omnia simul tria, quomodo caput Christi Deus, id est, caput Christi Trinitas, cum in Trinitate sit Christus ut sit Trinitas? An quod est Pater cum Filio, caput est ei quod est solus Filius? Cum Filio enim Pater Deus, solus autem Filius Christus est : maxime quia jam Verbum caro factum loquitur, secundum quam humilitatem ejus etiam major est Pater, sicut dicit : « Quoniam Pater major me est : » ut hoc ipsum Deum esse, quod illi cum Patre unum est, caput sit hominis Mediatoris, quod ipse solus est. Si enim mentem recte dicimus principale hominis, id est, tanquam caput humanæ substantiæ, cum ipse homo cum

¹ 1 Cor. iii, 22, et xi, 3. — ² Joan. xiv, 28. — ³ 1 Tim. ii, 5.

mente sit homo, cur non multo congruentius, multoque magis Verbum cum Patre quod simul Deus est, caput est Christi, quamvis Christus homo nisi cum Verbo quod caro factum est, intelligi non possit? Sed hoc, ut jam diximus, aliquanto diligentius postea considerabimus. Nunc autem æqualitas Trinitatis et una eademque substantia, quantum breviter potuimus, demonstrata est, ut quoquo modo se habet ista quæstio, quam discutiendam acriore intentione distulimus, nihil impediatur quo minus fateamur summam æqualitatem Patris et Filii et Spiritus sancti.

XI. Quidam cum vellet brevissimesingularum in Trinitate personarum insinuare propria, « Æternitas, inquit, in Patre, species in Imagine, usus in Munere. » Et quia non mediocris auctoritatis in tractatione Scripturarum, et assertionem fidei vir extitit, Hilarius enim hoc in libris suis posuit, horum verborum, id est, Patris, et Imaginis, et Muneris, æternitatis, et speciei, et usus, abditam scrutatus intelligentiam quantum valeo, non eum secutum arbitrator in æternitatis vocabulo, nisi quod Pater non habet Patrem de quo sit, Filius autem de Patre est ut sit, atque ut illi coæternus sit. Imago enim si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coæquatur ei, non illud imagini suæ. In qua imagine speciem nominavit, credo, propter pulchritudinem, ubi jam est tanta congruentia, et prima æqualitas, et prima similitudo, nulla in re dissidens, et nullo modo inæqualis, et nulla ex parte dissimilis, sed ad identidem respondens, ei cuius imago est. Ubi est prima et summa vita, cui non est aliud vivere et aliud esse, sed idem est esse et vivere: et primus ac summus intellectus, cui non est aliud vivere et aliud intelligere, sed id quod est intelligere, hoc vivere, hoc esse est, unum omnia: tanquam Verbum perfectum, cui non desit aliquid, et

ars quædam omnipotentis atque sapientis Dei, plena omnium rationum viventium incommutabilium; et omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno, cum quo unum. Ibi novit omnia Deus quæ fecit per ipsam, et ideo cum cedant et succedant tempora, non decedit aliquid vel succedit scientiæ Dei. Non enim hæc quæ creata sunt, ideo sciuntur a Deo, quia facta sunt: ac non potius ideo facta sunt vel mutabilia, quia immutabiliter ab eo sciuntur. Ille igitur ineffabilis quidam complexus Patris et imaginis non est sine perfruitione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo, si tamen aliqua humana voce digne dicitur, usus ab illo appellatus est breviter, et est in Trinitate Spiritus sanctus, non genitus, sed genitoris, genitique suavitas, ingentis largitate atque ubertate perfundens omnes creaturas pro captu earum, ut ordinem suum teneant et locis suis acquiescant.

XII. Hæc igitur omnia, quæ arte divina facta sunt, et unitatem quamdam in se ostendunt, et speciem, et ordinem. Quidquid enim horum est, et unum aliquid est, sicut sunt naturæ corporum, et ingenia animarum, et aliqua specie formatur, sicut sunt figuræ vel qualitates corporum, ac doctrinæ vel artes animarum; et ordinem aliquem petit aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum, atque amores aut delectationes animarum. Oportet igitur ut Creatorem per ea quæ facta sunt intellectum conspicientes, Trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est apparet vestigium. In illa enim Trinitate summa origo est rerum omnium et perfectissima pulchritudo, et beatissima delectatio. Itaque illa tria, et ad se invicem determinari videntur, et in se infinita sunt. Sed hic in rebus corporeis, non tantum est res una quantum tres simul, et plus aliquid sunt duæ quam